meseleyi tekrar tekrar ele almış, Gazzâlî de *İhyâ'ü ʿulûmi'd-dîn*'de aynı yolu tutmuştur. Tekke ve hankah teşkilâtı ile gelişen tarikat nizamına paralel olarak âdâbü'l-mürîd konusu da gelişmiştir. Özellikle Ebû Saîd Ebü'l-Hayr'ın (ö. 444/1052) tekkelerde uyulması gereken kuralları esaslı bir şekilde tesbit etmesinden sonra konu daha da önem kazanmıştır.

Âdâbü'l-mürîd alanında yazılan eserlerin en meşhuru, Ebü'n-Necîb Ziyâeddin es-Sühreverdî'nin ***Âdâbü'l-mürîdîn**** adlı eseridir. Mürid ve sâliklerin âdâbı hakkında İbnü'l-Arabî'nin yazdığı şu eserler de önemlidir: *Risâletü künhi mâ lâ büdde li'l-mürîd minhü* (Kahire 1328); *Tuhfetü's-sefere ilâ hazreti'l-berere* (İstanbul 1300); *Risâletü'l-emri'l-muhkemi'l-merbût* (İstanbul 1315); *Tedbîrâtü'l-ilâhiyye* (Leiden 1919); *Mevâkıʿu'n-nücûm* (Kahire 1332); *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* (İstanbul 1293, IV, 576-718). İbnü'l-Arabî'nin bu eserlerde bahis konusu ettiği âdâb ve tavsiyeler tekke ve tarikat âdâbı mahiyetinde olmayıp ilk sûfîlerde olduğu gibi genel mahiyette tavsiyelerdir.

Tekke ve tarikat nizamı tam olarak ortaya çıktıktan sonra müridlerin âdâbı meselesi de buna göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. İlk olarak müridlerin hankah ve ribâtlarda gözetmeleri gereken edep ve kaideleri, Ebü'n-Necîb es-Sühreverdî'nin yeğeni Şehâbeddin es-Sühreverdî (ö. 632/1234) *ʿAvârifü'l-maʿârif*'te düzenli bir şekilde anlatmıştır. Bu arada tarikat kurucusu şeyhler de bu konuya dair eserler yazmışlardır. Kādiriyye tarikatının kurucusu Abdülkādir-i Geylânî (ö. 561/1165), *el-Ġunye* adlı eserinin sonunda âdâbü'l-mürîd konusunu geniş olarak ele almıştır. Necmeddîn-i Kübrâ da (ö. 628/1230) *Âdâbü'l-mürîdîn* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 404) adıyla bir eser yazmıştır. Ebü'l-Mefâhir Yahyâ Bâharzî'nin (ö. 736/1335) *Evrâdü'l-ahbâb ve fusûsü'l-âdâb* (Tahran 1358 hş.) adlı eseri de buna dairdir. Nakşibendiyye tarikatına mensup müridlerin uymaları gereken kurallardan bahseden eserlerden bazıları şunlardır: Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Behcetü's-seniyye* (Mısır 1303). Muhammed b. Süleyman el-Bağdâdî, *el-Hadîkatü'n-nediyye fî âdâbi tarîkati'n-Nakşibendiyye* (Mısır 1313). Eşrefoğlu Rûmî ile Aziz Mahmud Hüdâyî'nin *Tarîkatnâme*'leri Türkçe'dir. Adı geçen eserlerden başka melâmet veya fütüvvet ehline has olan âdâbdan bahseden eserler de vardır. Sülemî'nin *Risâletü'l-Melâmetiyye* (nşr. Afîfî, Mısır 1943) ve *Kitâbü'l-Fütüvve*'si (nşr. S. Ateş, Ankara 1977) buna örnek teşkil eder. Ayrıca bütün **fütüvvetnâme***'lerde de bu konuya geniş yer ayrılmıştır. Bu tür eserlerde sadece tasavvufa yeni giren veya **sülûk*** halinde bulunan müridlerin uymaları gereken kurallar anlatılmaz; aynı zamanda mürşid ve şeyhlerin hal ve hareketlerinin nasıl olması lâzım geldiği de açıklanır.

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ'l-MÜRÎDÎN

(آداب المريدين)

Ebü'n-Necîb Abdülkāhir b. Abdullah es-Sühreverdî'nin (ö. 563/1167) müridlerin uyması gereken kurallardan bahseden eseri.

"Müridlerin âdâbı" konusunda bu eserden önce de müstakil kitaplar yazılmış (bk. ÂDÂBÜ'L-MÜRÎD), ayrıca *el-Lumaʿ*, *er-Risâle*, *Kūtü'l-kulûb* gibi eserlerde konuya geniş yer ayrılmıştır. Ancak müridlerle ilgili meseleler ilk defa Ebü'n-Necîb'in bu eserinde ayrıntılı ve düzenli bir şekilde ele alınmıştır. Şehâbeddin es-Sühreverdî, *ʿAvârifü'l-maʿârif* adlı eserini yazarken, amcası ve aynı zamanda şeyhi olan Ebü'n-Necîb'in bu eserinden geniş ölçüde faydalanmıştır.

Âdâbü'l-mürîdîn'in (Kahire, ts.) giriş kısmında, Kelâbâzî'nin *et-Taʿarruf*'unda olduğu gibi, "sûfîlerin itikatları" hakkında bilgi verilmiş, ayrıca **fakr, tasavvuf, melâmet** ve **kerâmet** terimleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra tasavvuf-şeriat münasebeti incelenmiş, sûfîlerin ahlâk, ahval ve makamları anlatıldıktan sonra ilim, **bidâyet***, nefs, sohbet, sefer, giyim, yeme, uyuma, hastalık gibi konular ve bunlarla ilgili âdâb açıklanmıştır. Eser konu ve muhteva açısından yeni olmamakla birlikte, müridlik âdâbı hakkında derli toplu bilgi vermesi ve *ʿAvârifü'l-maʿârif*'e kaynak teşkil etmesi bakımından tasavvuf tarihinde önemli bir yere sahiptir. *Âdâbü'l-mürîdîn*, müellifin biyografisi, eserin küçük bir özeti, neşirde takip edilen metot ve kullanılan nüshalar hakkında bilgi veren bir giriş yazısıyla birlikte Menahem Milson tarafından yayımlanmıştır (Jerusalem 1978).

Başlıca Şerh ve Tercümeleri. 1. *Âdâbü'l-mürîdîn*. Ömer b. Muhammed b. Ahmed Şîrkân'ın Farsça tercümesi, orijinalinin adını taşır. XIII. yüzyılda yapılan bu tercüme Necîb Mâyil-i Herevî tarafından neşredilmiştir (Tahran 1984). **2.** *el-Hâtime*. *Âdâbü'l-mürîdîn*'i birkaç defa Farsça'ya çeviren Hintli müellif Gîsûdırâz, eseri *el-Hâtime* adıyla Arapça olarak şerhetmiştir (nşr. Hâfız Seyyid Atâ Hüseyin, Haydarâbâd 1358 hş.). **3.** *Evrâdü'l-ahbâb*. Yahyâ Bâharzî'nin *Evrâdü'l-ahbâb ve fusûsü'l-âdâb* adlı eserinin birinci bölümü olan *Evrâdü'l-ahbâb*, *Âdâbü'l-mürîdîn*'in Farsça serbest bir tercümesidir. Bu eser de İrec Afşar tarafından neşredilmiştir (Tahran 1358 hş.).

BİBLİYOGRAFYA : Metin içinde verilmiştir.

 SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDÂBÜ's-SÜLÛK

(آداب السلوك)

(bk. SÜLÛK).

ÂDÂBÜ TİLÂVETİ'l-KUR'ÂN

(آداب تلاوة القرآن)

(bk. TİLÂVET).

ÂDÂBÜ'l-VİZÂRE

(آداب الوزارة)

(bk. SİYÂSETNÂME).

ADAK

Dinen mükellef tutulmadığı halde kişinin kendi vaadiyle üzerine vâcip kıldığı ibadet.

Türkçe **adak** kelimesinin Arapça karşılığı olan **nezr** (النذر), lugatta "insanın yerine getirmeyi kendisine borç (vâcip) kıldığı, vaad ettiği şey" mânasına gelmektedir. Nezr kelimesinin kökünde "vâcip kılmak, gerekli kılmak" mânası bulunduğundan İmam Şâfiî, kasten yaralama suçunda ödenmesi gereken diyeti (**erş***) **nezr** diye adlandırmıştır. Kelimenin kök anlamlarından biri de "uyarıcı ve sakındırıcı mahiyetteki tebliğ ve i'lâm"dır (bk. İNZÂR). Nitekim adak olarak verilen şeye **nezîre** dendiği gibi, ordudaki öncü ve gözcü birliklerine de -düşmanın durumunu bildirmeleri sebebiyle- aynı ad verilmiştir (bk. *Tâcü'l-*